

ДІАГНОСТИКА КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ БАНКРУТСТВА

У статті розглянуто методичне забезпечення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємств. Наведена систематизація методик діагностики неплатоспроможності підприємств відповідно до потреб проведення аналізу, їх переваги та недоліки при застосуванні на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, комплексний фінансово-економічний аналіз, експрес-діагностика, дискримінантний аналіз.

Банкрутство є одним з головних елементів ринкової економіки, оскільки створює конкурентне підприємницьке середовище шляхом видалення з ринку неефективних суб'єктів господарювання. Крім того, механізм банкрутства покликаний забезпечити відновлення платоспроможності підприємств, які тимчасово потрапили в скрутне становище, і за умови застосування відносно них процедур санації, надалі спроможні ефективно функціонувати на ринку.

Банкрутство, як зазначалося вище, є необхідним елементом ринкової економіки. Проте останнє може бути водночас наслідком негативної дії зовнішніх факторів, а не проблем неефективного використання виробничих ресурсів усередині самого підприємства. В умовах розгортання кризових явищ в економіці України вагомість зовнішніх факторів серед причин банкрутства українських підприємств буде більшою, що позначиться і на їх кількості.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення ефективної організаційно-правової системи запобігання банкрутству, яка передбачає наявність відповідного методичного забезпечення діагностики кризового стану підприємства. Крім того, при порушенні справи про банкрутство відповідно до закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1] арбітражний керуючий зобов'язаний провести оцінку неплатоспроможності підприємства стосовно наявності ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Необхідність проведення аналізу фінансово-господарського стану в процесі провадження справи про банкрутство відносно неплатоспроможного боржника зумовлена також необхідністю прийняття обґрунтованого рішення щодо вибору тієї чи іншої судової процедури.

Це обумовлює потребу в систематизації та удосконаленні наявного методичного забезпечення діагностики неплатоспроможності та прогнозування ймовірного банкрутства підприємства для вирішення зазначених вище проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з цього питання свідчить про достатню увагу як з боку вітчизняних, так і зарубіжних науковців до проблеми оцінки ступеня кризового стану підприємства. Так теоретико-методологічна база діагностики ймовірності банкрутства підприємств була закладена у працях таких зарубіжних дослідників, як Е. Альтман, В. Бівер, К. Бірман, Г. Г. Кадиков, Р. Ліс, Р. С. Сайфулін,

Г. Спрінгейт, Р. Таффлер, Г. Тішоу та ін. [42-48; 34; 27; 31; 23]. Проблема діагностики кризового стану підприємства присвячено наукові праці вітчизняних науковців О. О. Антонюк [12]; І. О. Бланка [15, с. 585-615]; Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, А. А. Губара [16]; Р. С. Квасницької, І. М. Кордонець [18]; О. М. Козляченко [20]; О. І. Копилук, А. М., Штангрет [21]; Н. М. Левченко, М. Г. Федорець [22]; Л. О. Лігоненко [24]; Н. М. Любенко [25]; А. В. Матвійчука [27]; О. Г. Мельника [28]; В. П. Москаленка, О. Л. Пластуна [29]; Д. Опачанського [30]; Т. Г. Рзаєвої, І. В. Стасюк [32]; О. О. Терещенка [34]; О. О. Хіленка [35]; А. В. Череп, М. С. Євтушенко [36]; О. І. Черняка, О. В. Крехівського [38]; О. О. Шапурової [39] та ін.

Проте питання діагностики кризового стану підприємств у системі організаційно-правового механізму запобігання банкрутству не знайшли достатнього висвітлення. Так окремі вчені, розглядаючи питання організаційно-економічного механізму регулювання та запобігання банкрутству підприємств в Україні, взагалі не досліджують цієї проблеми [26; 20;], і лише окремі її аспекти відображені у працях вітчизняних науковців Н. М. Любенко [25] та О. Хіленка [35].

Тому метою статті є систематизація методів діагностики кризового стану підприємств відповідно до потреб зовнішнього або внутрішнього аналізу та їх використання в системі організаційно-правового механізму банкрутства підприємств.

Існує велика кількість методик діагностики ймовірності банкрутства, які відрізняються об'єктами спостереження, етапами проведення аналізу, складністю розрахунків, масштабами дослідження та переліком показників, на основі яких здійснюється аналіз та робляться висновки.

Діагностика кризового стану підприємства здійснюється на основі системи показників, серед яких найчастіше використовують фінансові коефіцієнти. Їх застосування відбувається за двома напрямками, тому і методики аналізу можна поділити на дві умовні групи:

1. Фінансово-економічний аналіз еплатоспроможності підприємства та його можливого банкрутства, який здійснюється на основі фінансових показників;
2. Моделі прогнозування банкрутства, які базуються на використанні однофакторних та багатофакторних функцій дискримінантного аналізу.

Відповідно до першої групи методик, висновки щодо фінансового-господарського стану підприємства стосовно наявності кризових явищ та можливого банкрутства здійснюються шляхом зіставлення отриманих фактичних показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості з їх нормативними значеннями.

Залежно від конкретних завдань фінансовий аналіз може здійснюватися в таких видах:

1. Експрес-аналіз. Використовується для одержання загального уявлення про фінансове становище підприємства на підставі використання форм зовнішньої бухгалтерської звітності.
2. Фундаментальний фінансовий аналіз. Призначений для отримання загальної оцінки фінансового становища підприємства. Проводиться на базі форм зовнішньої бухгалтерської звітності, а також розшифровок статей звітності, даних аналітичного обліку, результатів незалежного аудиту тощо.

Деякі автори розглядають зазначені види аналізу як етапи комплексної оцінки фінансово-економічного стану підприємства.

В умовах невизначеності та швидкої зміни зовнішнього середовища функціонування підприємств великого значення набуває фактор часу, в основу дії якого покладено зміну комплексу соціально-економічних і техніко-економічних умов, особливо в умовах кризового стану економіки України. Крім того, у випадку обмеженого доступу до інформації ефективна методика повинна використовувати ті дані, доступ до яких відкритий, що вимагає використання таких методів аналізу, які дають можливість моніторингу фінансових показників з метою раннього розпізнавання симптомів кризового стану та можливого банкрутства для потреб внутрішнього менеджменту або з метою оцінки надійності потенційних партнерів.

На сьогодні існує велика кількість методик діагностики загрози банкрутства, у тому числі й юридично узаконених, проте вони характеризуються складністю і трудомісткістю виконання розрахунків та

інтерпретації отриманих результатів. А це, на нашу думку, практично унеможливує своєчасне виявлення ранніх симптомів кризи та оперативне прийняття управлінських рішень. Вищевказане підвищує важливість використання експрес-діагностики та дискримінантного аналізу при передбаченні загрози банкрутства. Тому серед різних видів фінансового аналізу випереджувальна експрес-оцінка фінансового стану підприємства та аналіз з використанням дискримінантних моделей посідають особливе місце, оскільки призначені здебільшого для своєчасного виявлення ознак близького банкрутства підприємства в умовах обмеженої вихідної інформації.

У загальноекономічному розумінні експрес-діагностику підприємства розглядають у найрізноманітніших інтерпретаціях. Так Загорна Т. О. [17, с. 235] та Черниш С. С. [37, с. 113] акцентують увагу лише на дослідницькому аспекті експрес-діагностики, не розглядаючи її як інформаційну базу для прийняття адекватних управлінських рішень, до того ж у більшості випадків йдеться про самодіагностику із використанням власних джерел, а не про зовнішню діагностику. Сергеева О. В. та Бакунов О. О. [14, с. 135] наголошують на тому, що експрес-діагностика є лише одним з етапів фундаментальної діагностики діяльності. На наш погляд, експрес-діагностика діяльності підприємства може бути самостійним, логічно завершеним процесом, що має на меті виявити та оцінити не лише фінансовий стан об'єкта дослідження загалом, а й окремого виду діяльності, підрозділу тощо.

Дослідження експрес-діагностики як методу оцінки кризового стану та виявлення загрози банкрутства набуло поширення у працях Бланка І. О., Н. М. Любенко, Мельника О. Г., Д. Опачанського. Проте зазначені автори по-різному визначають перелік показників та етапи проведення такої діагностики. І. О. Бланк [15, с. 603] визначає наступні етапи здійснення експрес-діагностики фінансової кризи (рис. 1.).

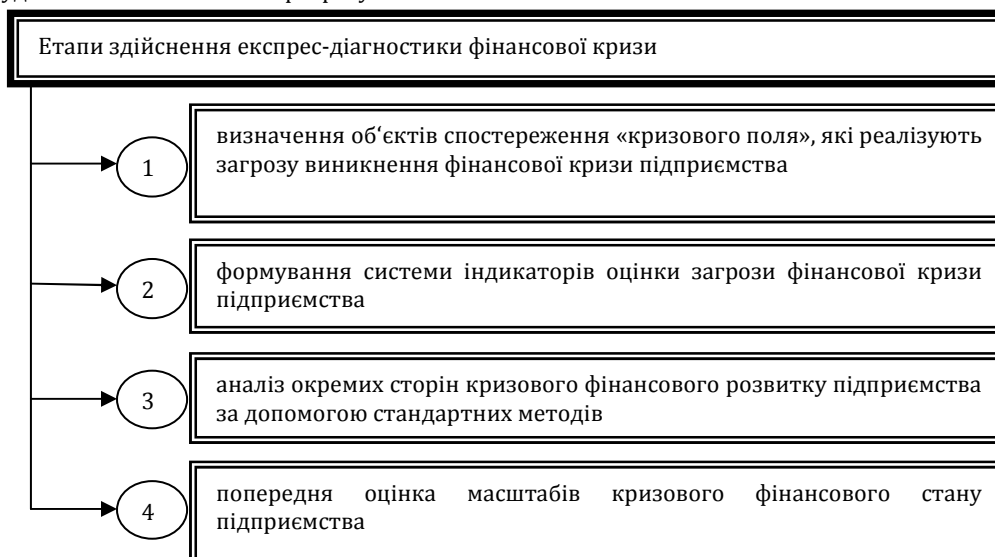

Рис. 1. Основні етапи здійснення експрес-діагностики фінансової кризи підприємства.

Основними об'єктами спостереження «кризового поля» є чистий грошовий потік, ринкова вартість підприємства; склад поточних затрат, активів та фінансових зобов'язань підприємства за терміновістю погашення; ринкова вартість та структура капіталу

підприємства; рівень концентрації фінансових операцій у зоні підвищеного ризику. Кожен з об'єктів спостереження передбачає розрахунок системи показників (від 2 до 8 показників, загальна їх кількість становить 26) [15, с. 605-607]. Крім того - використання

наступних стандартних методів: горизонтальний (трендовий), вертикальний (структурний) та порівняльний фінансовий аналіз; аналіз фінансових коефіцієнтів; аналіз фінансових ризиків; інтегральний фінансовий аналіз, заснований на моделі Дюпона. Відповідно до запропонованої І. О. Бланком методики, основною метою експрес-діагностики є раннє розпізнання ознак кризи та попередня оцінка її масштабів. На нашу думку, вона також повинна забезпечувати можливість перманентного моніторингу фінансового стану підприємства, тому не повинна бути громіздкою для здійснення розрахунків.

Вищезазначене зумовлює необхідність використання такої методики, яка ґрунтується на обмеженій системі показників для проведення аналізу. Таким вимогам, як ми вважаємо, відповідають методики, запропоновані О. Г. Мельником та Н. М. Любенко.

Методичні рекомендації з експрес-діагностики загрози банкрутства вітчизняних підприємств, які наводить О. Г. Мельник, спираються на розрахунок 10 найбільш репрезентативних індикаторів, які формують базу для експрес-діагностики підприємства щодо його ймовірного банкрутства: коефіцієнт фінансової незалежності (автономії); коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості; коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів; коефіцієнт фінансового левериджу; коефіцієнт фінансового ризику; коефіцієнт покриття (загальної ліквідності); коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт Бівера; коефіцієнт зміни (зростання/зменшення) рентабельності реалізації; та їх порівнянні з нормативними критеріальними значеннями [28, с. 112-113].

Аналогічний перелік найбільш важливих показників для здійснення експрес-діагностики містить також методика, запропонована Н. М. Любенко [25, с. 141]: коефіцієнт загальної ліквідності (покриття); коефіцієнт поточної платоспроможності; коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами; коефіцієнт екстреного покриття прострочених зобов'язань; коефіцієнт швидкого покриття критичних поточних зобов'язань; коефіцієнт екстреного покриття критичних поточних зобов'язань.

Таким чином, наведені вище методики експрес-діагностики фінансового стану підприємства побудовані на принципах мінімізації кількості показників та простоти розрахунку, повноти охоплення та якості інформації. Їх важливість також полягає в тому, що вони дозволяють, використовуючи доступне інформаційне забезпечення, оперативно отримати висновки щодо фінансово-економічного стану підприємства.

Для уникнення недоліків, що характерні для експрес-діагностики як методу оцінки кризового стану та ймовірності банкрутства, доцільно застосовувати сучасні економетричні методи, найефективнішим з яких є дискримінантний аналіз.

У теорії і практиці здебільшого розрізняють однофакторний та багатофакторний дискримінантний аналіз. В основі однофакторного аналізу покладено відособлене дослідження певних показників [34, с. 94]. Висновок про фінансово-економічний стан підприємства здійснюється на основі зіставлення розрахованих показників та їх граничних значень. Найбільш відомими моделями однофакторного дискримінантного аналізу є системи показників В.

Бівера (1966, США) та П. Вайбеля (1973, Швейцарія).

Значно спростити процедуру оцінки ступеня кризового стану і ймовірності банкрутства дозволяє методологія багатофакторного дискримінантного аналізу. Крім того, вона уможлиблює підвищення рівня об'єктивності отриманих результатів оскільки усувається основний недолік традиційного аналізу - неможливість однозначних висновків, якщо деякі показники свідчать про позитивний фінансовий стан підприємства, а інші - незадовільний.

У світовій практиці широко використовуються такі дискримінантні методи аналізу: двофакторна та п'ятифакторна моделі Е. Альтмана (1968, США), п'ятифакторна модель Е. Альтмана адаптована (1983, США); модель Г. Спрінґейта (Канада, 1978); дискримінантна модель Дж. Ліса (1972, Великобританія); модель Р. Таффлера та Г. Тішоу (1977, Великобританія); показники діагностики платоспроможності Ж. Конана і М. Гольдера (1979, Франція); оцінка ймовірності банкрутства за критерієм Фулмера (1984, США); дискримінантна модель К. Беєрмана (1976, Німеччина).

Ставлення вітчизняних науковців до можливості використання зарубіжних моделей діагностики ймовірності банкрутства дуже різняться. Тезово їх можна згрупувати наступним чином:

1) наголошення на адекватності відображення зміни фінансового стану підприємства та можливості застосування західних моделей дискримінантного аналізу (моделі Альтмана, Таффлера, Спрінґейта, Ліса) для діагностики банкрутства українських підприємств [36, с. 150];

2) можливість використання одних моделей та недоцільність інших, причому перелік моделей придатних і непридатних до використання може відрізнятися прямо протилежно [19, с. 100; 32, с. 180; 40, с. 160];

3) можливість застосування деяких західних моделей після їх відповідного доопрацювання [20, с. 186-187]

4) безперспективність адаптації західних методів та моделей для оцінки ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств [27, с. 27-28; 41, с. 60;];

5) при застосуванні тих чи інших методів та методик (як українських, російських так і зарубіжних) спостерігається отримання суперечливих даних щодо ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств, тому сьогодні жодна методика не може надати достовірні результати [23, с. 141].

Така розбіжність у поглядах вітчизняних науковців зумовлює необхідність визначення основних переваг та недоліків зарубіжних моделей для використання з метою діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства українських підприємств (табл. 1.).

Найбільш відомими серед вітчизняних моделей є модель Z групи українських вчених Сумського національного аграрного університету під керівництвом А. В. Чупіса [40, с. 160; 19, с. 99] та модель О. Терещенка [34, с. 112-122]. Також можна навести наступні моделі російських вчених: рейтингове число Р. С. Сайфуліна і Г. Г. Кадикова [40, с. 159; 23, с. 139], модель R-рахунку вчених Іркутської державної економічної академії [19, с. 99; 40, с. 159]. Ці моделі краще адаптовані для прогнозування кризового стану в умовах української економіки, проте й вони мають деякі обмеження щодо використання. Так, зокрема, модель Z може застосовуватися тільки для прогнозування ймовірності

банкрутства аграрних підприємств, крім того, як двофакторна модель, вона не може забезпечити високої точності розрахунків; поряд із значними перевагами, які має модель О. О. Терещенка, існують деякі недоліки, зокрема відсутність поглибленої класифікації стійкості фінансового стану підприємств (тільки задовільний та незадовільний фінансовий стан) та проблема інтерпретації показника Z (лінії поділу підприємств, які

перебувають у фінансовій кризі та підприємств, що мають нормальний фінансовий стан), оскільки, за словами автора: «На практиці часто виникають ситуації попадання показника у «зону невизначеності», тобто відрізка значень інтегрального показника, де не можливо зробити однозначних висновків про фінансовий стан підприємства [34, с. 120]».

Таблиця 1. Переваги та недоліки використання зарубіжних моделей оцінки ймовірності банкрутства для вітчизняних підприємств*

Переваги	Недоліки
<p>дискримінантні моделі є інструментом експрес-діагностики фінансового стану підприємства, оскільки використовують незначну кількість показників, отже, трудомісткість розрахунків низька; у більшості моделей використовуються відкриті для публічного доступу показники, які містяться в основних формах звітності; існує можливість не лише прогнозування кризового стану та банкрутства, але і оцінка зони ризику, в яку потрапляє підприємство.</p>	<p>моделі не адаптовані для використання в Україні, оскільки економічні умови функціонування вітчизняних підприємств значно відрізняються від західноєвропейських або північноамериканських; існує значна відмінність у зовнішніх факторах впливу на функціонування підприємств, зокрема ступінь розвитку фондового ринку, податкове законодавство, нормативне забезпечення бухгалтерського обліку тощо; моделі необхідно застосовувати в тому періоді часу, в якому вони були розроблені або з незначним запізненням; деякі зарубіжні моделі містять показники, розраховані за ринковою вартістю капіталу, який об'єктивно визначити практично неможливо; у розрахунках коефіцієнтах відсутні найважливіші показники діяльності підприємства, крім того, не враховано дані щодо рівня конкуренції в галузі, платоспроможності споживачів тощо; деякі коефіцієнти, які наведені в методиках, взаємопов'язані між собою (зокрема коефіцієнти автономії та фінансової стійкості, покриття та забезпечення власними засобами); не враховуються: специфіка підприємств різних видів економічної діяльності; відповідність підприємства, що оцінюється, за розмірами, напрямом та обсягом діяльності об'єктам вибірки, на основі якої було розроблено модель; деякі з методичних підходів суперечать одне одному, оскільки при одночасному їх застосуванні можуть бути протилежні результати; відсутні методичні вказівки стосовно визначення ймовірності банкрутства підприємств, у яких одні показники перебувають у межах нормативних значень, а інші – ні; моделі не дають відповіді на питання, які фактори вплинули на зміну фінансового стану підприємства.</p>

* Складено автором за даними [40, с. 158-159; 39, с. 139; 33, с. 45-46; 32, с. 180; 16, с. 257; 23, с. 139-140; 13]

Використання результатів експрес-діагностики та дискримінантного аналізу в якості правових підстав для винесення судом рішення щодо застосування відносно неплатоспроможного боржника тієї чи іншої судової процедури, як зазначають деякі автори [25, с. 142], вважаємо недоцільним. Таке рішення не може ґрунтуватися на основі висновків, отриманих під час здійснення експрес-аналізу, оскільки як експрес-діагностика, так і дискримінантні методи аналізу ґрунтуються тільки на балансових показниках і визначають лише фінансову складову неплатоспроможності. Головне призначення експрес-діагностики, як ми зазначали вище, полягає в іншому - постійний моніторинг фінансових показників з метою раннього розпізнавання симптомів кризового стану. Дискримінантні моделі аналізу доцільно використовувати для виявлення тенденцій розгортання кризових явищ у діяльності підприємства в майбутньому.

Для більш ґрунтовного висновку про глибину фінансової кризи та ймовірність банкрутства підприємства використовується комплексний аналіз фінансово-економічного стану. Основними його цілями є наступні [15, с. 608]:

– поглиблення результатів оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства,

отриманих у процесі експрес-діагностики;

- підтвердження попередньої оцінки масштабів кризового фінансового стану підприємства під час проведення експрес-діагностики;
- прогнозування розвитку окремих факторів, які визначають загрозу фінансової кризи підприємства та їх негативних наслідків;
- оцінка та прогнозування здатності підприємства до нейтралізації фінансової кризи.

Поглиблений аналіз фінансово-економічного стану підприємства зовнішніми, зацікавленими в такому аналізі суб'єктами, може здійснюватися залежно від цілей аналізу на основі юридично узаконених методик (табл. 2.).

Фактично будь-яка методика оцінки інвестиційної привабливості підприємства або кредитоспроможності позичальника може розглядатися як методика, присвячена діагностиці кризового стану. Якщо розрахунки свідчать про високу ймовірність неплатоспроможності та незадовільний фінансовий стан, це є свідченням того, що підприємству загрожує фінансова криза та банкрутство [34, с. 85]. При оцінці кредитоспроможності позичальника кожний комерційний банк використовує власну, певною мірою оригінальну, методику. Однією з найбільш ефективних для зазначених цілей аналізу вважається бальна

(рейтингова) методика, яка ґрунтується на визначенні класу платоспроможності позичальника. Вона полягає в розрахунку системи фінансових показників, наступного їх поділу на категорії і визначенні суми балів на основі ваги та значення кожного з них. Система рейтингу базується на основі експертних оцінок членів

кредитного комітету банку з урахуванням затвердженої стратегії розвитку банку. Кожному показнику надається індивідуальний рейтинг з урахуванням галузевої приналежності підприємства-позичальника та інших специфічних особливостей його діяльності.

Таблиця 2. Типові методики оцінки фінансового стану підприємства, які використовуються в Україні*

№ п/п	Назва методики	Державний орган, який розробив документ	Дата реєстрації в Міністерстві юстиції	Дата прийняття	Статус документа
1.	Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій	Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій	5. 08. 1997 р. N 288/2092	27. 06. 1997р. № 81	діє
2.	Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій	Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій	31. 03. 1998 № 214/2654	23. 02. 1998р. № 22	діє
3.	Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України		19. 01. 2006р. № 14 (у редакції наказу від 26. 10. 2010 № 1361)	діє
4.	Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій	Державна податкова адміністрація України		№ 759/10/20-2117 від 27. 01. 1998р.	діє
5.	Методичні рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочок (розстрочок)	Державна податкова адміністрація України		№ 7141/10/20-0017 від 15. 06. 1998р.	діє
6.	Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації	Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України	8. 02. 2001 р. № 121/5312	26. 01. 2001р. № 49/121	діє
7.	Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств	Центральна спілка споживчих товариств України		28. 07. 2006 р.	діє
8.	Вимоги Державної Комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо аудиторської перевірки страхових компаній (акціонерних товариств та підприємств-емітентів облігацій)	Державна Комісія з цінних паперів та фондового ринку		№ 15 від 03. 07. 1997р.	не діє скасовано № 407 від 19. 07. 2005р.
9.	Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків	Правління Національного банку України	03. 08. 2000р. № 474/4695	06. 07. 2000р. № 279	діє втрата чинності 31. 12. 2012р.
10.	Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями	Правління Національного банку України	15. 02. 2012 р. № 231/20544	25. 01. 2012р. № 23	набуває чинності з 01. 01. 2013р.

* Складено автором за даними [2-11]

Комплексну оцінку фінансово-економічного стану підприємства в перебігу арбітражного управління у

справі про банкрутство здійснюють на основі «Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» (Наказ Міністерства економіки України №14 від 19. 01. 2006 (у редакції наказу Міністерства економіки України №1361 від 26. 10. 2010) [4]. Затверджена методика враховує вимоги законодавства про банкрутство, проте з урахуванням змін, що відбулися з моменту її прийняття, особливо із вступом у дію з 18. 01. 2013р. змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1], виникла необхідність її доопрацювання.

Методикою визначено дії підприємства-боржника, якому властиві ознаки неплатоспроможності, зокрема необхідність розрахунку показників поточної платоспроможності, коефіцієнта забезпечення власними засобами та коефіцієнта покриття, на основі яких робиться висновок щодо ступеня неплатоспроможності підприємства (поточної, критичної або надкритичної).

Необхідним етапом аналітичної роботи арбітражного керуючого є оцінка фінансового стану підприємства за попередні два роки стосовно наявності або відсутності ознак фіктивного, прихованого банкрутства або доведення до нього. Відомості щодо результатів аналізу арбітражний керуючий подає до територіального органу з питань банкрутства та господарського суду, а у разі наявності вищевказаних ознак - також до органів прокуратури.

Виявити ознаки фіктивного банкрутства можуть також фіскальні органи, а саме податкові інспекції на основі затверджених методичних рекомендацій [4,5], при подачі суб'єктом господарювання фінансової звітності, яка вказує на фінансову неспроможність суб'єкта господарювання.

Розпорядник майна, керуючись зазначеними Методичними рекомендаціями [4], зобов'язаний проаналізувати зовнішні фактори впливу на діяльність підприємства, фінансово-господарський стан боржника, стан майна та зобов'язань з метою прийняття обґрунтованого рішення щодо можливості застосування відносно нього санаційної або ліквідаційної процедури.

Отже, на основі вищезазначеного можна зробити наступні висновки. Створення ефективної організаційно-правової системи запобігання банкрутству вимагає систематизації та удосконалення наявного методичного забезпечення діагностики кризового стану підприємства відповідно до потреб

зовнішнього або внутрішнього аналізу.

Серед різних видів фінансового аналізу експрес-оцінка фінансового стану підприємства та аналіз з використанням дискримінантних моделей, на нашу думку, призначені для моніторингу фінансового стану підприємства з метою виявлення ранніх симптомів кризи та оперативного прийняття управлінських рішень, крім того, для оцінки надійності потенційних партнерів в умовах обмеженої інформації. Проте використання зарубіжних методів аналізу вимагає адаптації цих моделей відповідно до умов функціонування вітчизняних підприємств. Використання як зарубіжних, так і вітчизняних моделей дискримінантного аналізу необхідно здійснювати з обережністю з урахуванням цілого переліку вимог, а саме: застосовувати моделі в тому періоді часу, у якому вони були розроблені або з незначним запізненням; ураховувати специфіку підприємств залежно від видів економічної діяльності; встановити відповідність підприємства, що оцінюється, за розмірами, напрямом та обсягом діяльності об'єктам вибірки, на основі якої було розроблено модель та ін. Вважаємо недоцільним використання цих методів аналізу в процесі судового провадження у справах про банкрутство, як зазначають деякі вчені. Прийняття рішення арбітражним керуючим щодо застосування відносно неплатоспроможного боржника тієї чи іншої судової процедури та оцінка фінансового стану підприємства стосовно наявності або відсутності ознак фіктивного, прихованого банкрутства або доведення до банкрутства повинні здійснюватися на основі поглибленого фінансово-економічного аналізу. Цим вимогам відповідають «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства». Затверджена методика повністю враховує вимоги законодавства, проте потребує удосконалення.

З огляду на суперечливість поглядів вітчизняних науковців щодо можливостей використання зарубіжних методів та моделей для прогнозування кризового стану та ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств, вважаємо, що необхідно окреслити наступні напрями подальшого дослідження: визначити можливість адаптації до сучасних економічних умов зарубіжних дискримінантних моделей на прикладі розрахунку показників діяльності вітчизняних підприємств певної сфери економічної діяльності.

Список літератури

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс]: закон України від 30. 06. 1999 р. № 784-XIV із змінами і доповненнями // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>;
2. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [Електронний ресурс]: наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27. 06. 1997р. № 81 // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-97/page>;
3. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій [Електронний ресурс]: наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23. 02. 1998р. № 22 // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>;
4. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [Електронний ресурс]: наказ Міністерства економіки України від 19. 01. 2006р. №14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26. 10. 2010 №1361 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=161074&cat_id=32854;
5. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій [Електронний ресурс]: лист Державної податкової адміністрації України № 759/10/20-2117 від 27. 01. 1998р. // Професійна юридична система. – Режим доступу : <http://zakon.pau.ua/doc/?code=v2117225-98>;
6. Методичні рекомендації щодо проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника при отриманні відстрочок

- (розстрочок) [Електронний ресурс] : лист Державної податкової адміністрації України № 7141/10/20-0017 від 15. 06. 1998р. // Професійна юридична система. – Режим доступу : http://zakon.pau.ua/doc/?doc_id=140482;
7. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26. 01. 2001 №49/121 // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>;
 8. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / Центральна спілка споживчих товариств України від 28. 07. 2006р. // Професійна юридична система. – Режим доступу : <http://zakon.pau.ua/doc/?code=n0005626-06>;
 9. Вимоги Державної Комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо аудиторської перевірки страхових компаній (акціонерних товариств та підприємств-емітентів облігацій) : Державна Комісія з цінних паперів та фондового ринку № 15 від 03. 07. 1997р. [Електронний ресурс] // Професійна юридична система. – Режим доступу : http://zakon.pau.ua/doc/?doc_id=124149;
 10. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : постановою Правління Національного банку України № 279 від 06. 07. 2000р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>;
 11. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : постановою Правління Національного банку України № 23 від 25. 01. 2012р. // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>;
 12. Антонюк, О. О. Прогнозування кризових явищ на підприємстві через призму показників ліквідності та платоспроможності [Текст] / О. О. Антонюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2011. - №6. - С. 121 - 126;
 13. Арутюнян, А. Б. Опыт применения моделей Фулмера и Спрингейта в оценке венгерских предприятий сельского хозяйства и пищевой промышленности [Електронний ресурс] / А. Б. Арутюнян // Интернет-проект "Корпоративный менеджмент" ООО "Корпоративные финансы". – Режим доступу : <http://www.cfip.ru/finanalysis/fulmer.shtml>;
 14. Бакунов, О. О. Управління економічною стійкістю торговельного підприємства: концептуальний підхід [Текст] / О. О. Бакунов, О. В. Сергеева // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2009. – № 3. – С. 129 - 136;
 15. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс [Текст] / И. А. Бланк. – 2-е изд., пре раб. и доп. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.;
 16. Гриценко, Л. Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств [Текст] / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, А. А. Губар // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №5(95). - С. 256 - 262;
 17. Загорна Т. О. Економічна діагностика : навчальний посібник / Т. О. Загорна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
 18. Квасницька, Р. С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Р. С. Квасницька, І. М. Кордонець // Вісник Хмельницького національного університету. - 2011. - №2, Т. 3. - С. 130 - 135;
 19. Оцінка моделей діагностики банкрутства [Текст] / В. П. Клочан, В. В. Клочан, Н. І. Костаневич, А. Г. Костишко // Економіка АПК. - 2010. - №1. - С. 97 - 101;
 20. Козлянченко, О. М. Інформаційне забезпечення процедури банкрутства [Текст] / О. М. Козлянченко // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №10(100). - С. 220 - 226;
 21. Копилюк, О. І. Фінансова санація та банкрутство підприємств [Текст] : навчальний посібник / О. І. Копилюк, А. М. Штангрет. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 168 с.;
 22. Левченко, Н. М. Удосконалення методики діагностики ймовірності банкрутства підприємства [Текст] / Н. М. Левченко, М. Г. Федорець // Економіка та держава. - 2008. - №4. - С. 151 - 157;
 23. Лепейко, Т. І. Аналіз сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємств [Текст] / Лепейко Т. І., Доценко Т. О. // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. - 2011. - Випуск 1(10). – Частина II. - С. 136 - 141;
 24. Лігоненко, Л. О. Антикризове управління підприємством [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, М. В. Тарасюк, О. О. Хіленко; Київськ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2005. - 376 с.;
 25. Любенко, Н. М. Експрес-діагностика неплатоспроможності підприємства в організаційно-правовому механізмі банкрутства [Текст] / Н. М. Любенко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2010. - №9(112). - С. 139 - 142;
 26. Матвієць М. В. Організаційно-економічний механізм регулювання та запобігання банкрутству суб'єктів господарювання [Текст] / М. В. Матвієць // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2009. - №3. - С. 109 - 113;
 27. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємств [Текст] / А. Матвійчук // Економіка України. - 2007. - №4. - С. 20-28;
 28. Мельник О. Г. Методичні положення з експрес-діагностики загрози банкрутства підприємства [Текст] / О. Г. Мельник // Фінанси України. - 2010. - №6. - С. 108 - 116;
 29. Москаленко, В. П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства [Текст] / В. П. Москаленко, О. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №6(60). - С. 180 - 191;
 30. Опачанський, Д. Методи експрес-оцінки ймовірності банкрутства підприємства / Д. Опачанський // Економіст. - 2007. - №4. - С. 67 - 69;
 31. Прокопчук, С. І. Аналіз світових підходів до пошуку оптимальних критеріїв банкрутства / С. І. Прокопчук // Економіка та держава. - 2012. - №2. - С. 87 - 90;
 32. Рзаєва, Т. Г. Зарубіжні методики визначення ймовірності банкрутства підприємства [Текст] / Т. Г. Рзаєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - №3. Т1. - С. 177 - 181;
 33. Рибалка, О. Формування системи показників фінансового стану підприємства для оцінки ймовірності банкрутства [Текст] / О. Рибалка // Економіст. - 2007. - №4. - С. 45 - 48;
 34. Терещенко, О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві [Текст] : монографія / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.;
 35. Хіленко, О. О. Удосконалення методичного забезпечення діагностики неплатоспроможності підприємства-боржника [Текст] / О. О. Хіленко // Економічний аналіз. - 2012. - Випуск 11. Частина 3. - С. 103 - 110;
 36. Череп, А. В. Особливості використання дискримінантних моделей прогнозування банкрутства підприємств в умовах української економіки [Текст] / А. В. Череп, М. С. Євтушенко // Вісник економічної науки України. - 2010. - №1. - С. 146 - 151;
 37. Черниш, С. С. Діагностика фінансового стану підприємства [Текст] / С. С. Черниш // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3. – С. 111 - 114;
 38. Виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та можливого його банкрутства [Текст] / О. І. Чернях, О. В. Крехівський, В. О. Монаков, Д. В. Яшук // Статистика України. - 2003. - №4. - С. 87 - 94.
 39. Шапурова, О. О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств [Текст] / О. О. Шапурова // Економіка та держава. - 2012. - №2. - С. 134 - 139.
 40. Шпак, М. М. Застосування методів оцінки ймовірності банкрутства в системі управління стратегічною стійкістю аграрних

-
- підприємств [Текст] / М. М. Шпак // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №11(89). - С. 155 - 161;
41. Ящук, Д. В. Розробка моделей класифікації українських підприємств за ймовірністю банкрутства з використанням дискримінантного аналізу та методу дерев рішень [Текст] / Д. В. Ящук, О. І. Черняк, В. О. Монаков, // Статистика України. - 2011. - №2. - С. 59 - 64.
 42. Altman, E. I. Financial Ratios, Discriminate Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy [Електронний ресурс] / E. I. Altman // Journal of Finance. 1968. - №4. - P. 589 - 609. - Режим доступу : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2978933?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101502055901>;
 43. Altman, E. I. A Further Investigation of the Bankruptcy Cost Question [Електронний ресурс] / E. I. Altman // Journal of Finance. 1984. - Volume 39, Issue 4. - P. 937 - 1259. - Режим доступу : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jofi.1984.39.issue-4/issuetoc>;
 44. Beaver, W. H. 1966. Financial ratios As predictors of failure [Електронний ресурс] / W. H. Beaver // Journal of Accounting Research (Empirical Research in Accounting: Selected Studies): 71-111. - Режим доступу : <http://maaw.info/JournalofAccountingResearch.htm>.
 45. Conan, J. Variables explicatives de performance et controle de gestion dans les P. M. I. [Електронний ресурс] / J. Conan, M. Holder // These d'Etat, CERG, Universite Paris Dauphine, 1979. - Режим доступу:<http://books.google.com.ua/books?id=tKygoX4rbTIC&pg=PA101&lpg=PA101&dq#v=onepage&q&f=false>;
 46. Fulmer, J. G. (1984): A Bankruptcy Classification Model For Small Firms [Електронний ресурс] / J. G. Fulmer et al. // Journal of Commercial Bank Lending, July 1984, 25-37 pp. - Режим доступу : <http://http://auditfin.com/fin/2002/2/rarutunyan/rarutunyan.asp>;
 47. Insolvency Prediction [Електронний ресурс] // Leon Miller Group Inc. - Режим доступу : <http://www.startover.ca/subcategory/insolvency-prediction>.
 48. Springate G. L. V. Prediction the possibility of failure in a Canadian firm [Електронний ресурс] // M. B. A. Research Project Simon Fraser University, January In: INSOLVENCY PREDICTION, E. Sands&Associates Inc., 1978. Unpublished - Режим доступу : <http://www.sands-trustee.com/insolart.htm>.

РЕЗЮМЕ

Минчинская Ирина

Диагностика кризисного состояния предприятий в организационно-правовом механизме банкротства

В статье рассмотрено методическое обеспечение диагностики кризисного состояния и вероятности банкротства предприятия. Приведена систематизация методик диагностики неплатежеспособности предприятий в соответствии с потребностями проведения анализа, их преимущества и недостатки при использовании на отечественных предприятиях.

RESUME

Munchynska Iryna

Diagnostics of crisis of enterprises in the organizational and legal mechanism of bankruptcy.

This article considers the methodological support of diagnostics of crisis and probability of enterprises' bankruptcy. It systematized diagnostic methods of insolvency of enterprises according to the needs of the analysis, their advantages and disadvantages in using in local enterprises.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012 р.